

О. В. КАЛИНОВСЬКИЙ

Олександр Валерійович Калиновський, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник начальника відділу Національної академії внутрішніх справ

**ПРЕДМЕТ ВІДАННЯ ДЕТЕКТИВА (СЛІДЧОГО)
В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ**

Органам досудового розслідування та їх діяльності присвячено багато праць учених-процесуалістів. У частині з них досліджується процесуальний статус та повноваження слідчого, а саме в працях Ю. М. Грошевого, А. Я. Дубинського, В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, Л. М. Лобойка, О. Р. Михайленка, В. Т. Нора, П. П. Підюкова, Д. П. Письменного, С. М. Стахівського, Л. Д. Удалової, В. П. Шибіка, О. Г. Шило, М. Є. Шумила та ін.

У зв'язку із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 року особливої актуальності набуває дослідження предмета відання та процесуального статусу детектива (слідчого).

Термін «предмет відання детектива (слідчого)» не визначений у нормативно-правових актах та рідко трапляється в наукових джерелах, хоча окремо цій тематиці присвятили свої праці Л. М. Лобойко і М. С. Городецька, тому здійснимо його аналіз із застосуванням загальнотеоретичного підходу.

На думку О. Ф. Скакун, предмет відання – це сфера суспільних відносин, на яку спрямована його діяльність відповідно до законодавчого встановлення: а) завдання – розкривають цілі діяльності, визначають зміст функцій держави і впливають на форму і методи їх реалізації; б) функції – виходять із завдань і виражають основне призначення даного органу (наявність у органу значної кількості прав і обов'язків для виконання основного функціонального призначення)¹.

На думку М. С. Городецької, предмет відання слідчого – це сфера суспільних відносин, які пов'язані із вчиненням злочином та підлягають законному впливу під час здійснення слідчим притаманної йому кримінально-процесуальної функції з використанням встановлених законом повноважень². По суті розподіл предмета відання – це класифікація суспільних відносин за певними ознаками злочину, внаслідок якого вони склалися, з метою розподілу праці³.

У структурі предмета відання компетентних органів Л. М. Лобойко виділяє кримінально-правовий елемент (вид злочину) і кримінально-процесуальний елемент (характеристики особи; зв'язок кримінальних справ; альтернативність можливості провадження у справі; територіальна дія повноважень органу)⁴.

На досудовому розслідуванні функцію обвинувачення (кримінального переслідування) здійснюють детективи (слідчі) різних відомств, що, в свою чергу, зумовлює і необхідність розмежування між ними предмета відання.

Слідчий – службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК)⁵.

Щодо детективів, то це працівники Національного антикорупційного бюро України (далі – Національне бюро), які здійснюють оперативно-розшукові дії та досудове розслідування у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного бюро.

Особливості статусу детектива (слідчого) визначаються тим, що він, з одного боку, виступає посадовою особою відповідного правоохоронного органу, де є підрозділи детективів або слідчі підрозділи, а з іншого – учасником кримінального провадження, тобто процесуальною фігурою. Відповідно в організаційному розумінні статус детектива (слідчого) може розглядатися як сукупність прав та обов'язків, а також вимог до детектива (слідчого) як державного службовця. Так, перед призначенням на посаду детектива Національного бюро і набуття статусу державного службовця претендент проходить конкурсний відбір, який складається з чотирьох етапів: тест на знання законодавства, тест на загальні здібності (General Skills), психологічне тестування (ММРІ), співбесіда. Переможці конкурсу проходять перевірку на поліграфі, також здійснюється перевірка поданої ним декларації. До кандидатів у команду детективів висуваються високі вимоги, серед яких досконале знання положень законодавства, володіння іноземними мовами, розвинений інтелект, логічне мислення, психологічна стійкість, вміння приймати рішення в умовах стресу.

Чинне законодавство визначає предмет відання суб'єктів, що ведуть кримінальний процес, через поняття підслідності (підсудності).

У чинному кримінально-процесуальному законі міститься ряд норм, в яких використовується термін «підслідність». До них, зокрема, належать ст.ст. 214, 216, 218 КПК України 2012 року.

У теорії кримінального процесу розрізняють до п'яти видів підслідності: предметна (родова), територіальна (місцева), персональна, альтернативна, за зв'язком справ.

Щодо предметної або родової підслідності – це підслідність за характером кримінального провадження, видом злочину, що виступає предметом розслідування.

За загальним правилом досудове розслідування має здійснюватися за кожним окремим випадком виявленого кримінального правопорушення або за всіма виявленими злочинами, що вчинені певною особою. З таких позицій і виходять у разі потреби визначення підслідності кримінальних проваджень. За неможливості виділення матеріалів у окремі кримінальні провадження для здійснення досудового розслідування прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, своєю постановою визначає підслідність усіх цих злочинів. Якщо такий нагляд здійснюють кілька прокурорів у межах їхньої територіальної чи відомчої юрисдикції, то рішення щодо підслідності справ за наявності спірних підходів встановлює прокурор вищого рівня.

Відповідно до положення ч. 4 ст. 218 КПК України спір про підслідність у кримінальному провадженні, яке може належати до підслідності Національного антикорупційного бюро України, вирішує Генеральний прокурор України або його заступник.

Що ж стосується дослідження питання предмета відання детектива (слідчого) Національного бюро, то наукові праці у цій сфері відсутні. Це зумовлює потребу у дослідженні предмета відання детектива (слідчого), який в нашому розумінні є тотожним поняттю «компетенція» детектива (слідчого).

Поняття «компетенція» є правовою категорією, міститься в юридичній літературі та активно використовується в законодавстві. На жаль, в сучасній правовій науці досі немає єдиного чіткого визначення поняття «компетенція», його наукового тлумачення, рекомендацій щодо його застосування, особливо в законотворчому процесі. Для законодавства України дуже важливим є єдине розуміння та тлумачення цього терміна, оскільки термін «компетенція» міститься в Основному Законі, Кримінальному процесуальному кодексі, Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України», Законі України «Про Вищу раду правосуддя» та ін.

О. Ф. Скакун зазначає, що у кожній юридичній особі є два блоки компетенції: перший блок становить його правосуб'єктність як юридичної особи, а другий – спеціальна компетенція (від лат. *competentia* – здатність, відання, належність за правом), яка полягає у праві в певних межах провадити професійну діяльність. А щодо компетенції державного, то це – закріплена законом або підзаконним актом сукупність його владних повноважень (прав і обов'язків), юридичної відповідальності і предмета відання (функціонального призначення)⁶.

Перевірка даних про вчинення корупційного правопорушення належить до компетенції детективів (слідчих) Національного бюро. Внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань допомагає підтвердити вчинення кримінального правопорушення або спростувати обставини вчинення злочину. Якщо у ході досудового розслідування буде зібрано достатньо доказів, що підтверджують обставини кримінального правопорушення, особи повідомляється про підозру, складається і направляється до суду обвинувальний акт.

Нововведенням у кримінальному судочинстві є наділення старших детективів та детективів, а також детективів внутрішнього контролю Національного бюро повноваженнями здійснювати, окрім досудового розслідування, ще й повноваженнями здійснювати оперативно-розшукову діяльність. Відповідно до змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до підрозділів, які наділені правом здійснювати оперативно-розшукову діяльність належить Національне бюро – детективи, оперативно-технічні та підрозділи внутрішнього контролю.

Детективи (слідчі) Національного бюро з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, які віднесені ст. 216 КПК до його підслідності, за рішенням Директора цього Бюро та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури можуть також розслідувати кримінальні правопорушення, які віднесені до підслідності інших органів. Також регламентовано питання про підслідність детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного бюро. В останньому абзаці ч. 5 ст. 216 КПК вказано, що ці детективи розслідують злочини, передбачені ст.ст. 354, 364–370 Кримінального кодексу України, які були вчинені службовою особою Національного бюро (крім Директора НАБУ, його першого заступника та заступника).

Кожний із суб'єктів кримінального процесу, що здійснює кримінальне судочинство, має своє функціональне призначення, у процесі реалізації якого може мати місце перевищення ними своєї компетенції. Дана обставина дає підстави для дослідження всіх елементів їх кримінально-процесуальної компетенції – функцій, предмета відання, повноважень⁷.

Наразі, якщо оперативні підрозділи будь-якого правоохоронного органу виявляють ознаки правопорушення, вони зобов'язані направити відповідні матеріали до слідчих підрозділів з дотриманням правил предметної (ст. 216 КПК України) та територіальної (ст. 218 Кодексу) підслідності.

Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» НАБУ має право за рішенням Директора Національного бюро, погодженим з Антикорупційним прокурором, витребувати від інших правоохоронних органів оперативно-розшукові справи та кримінальні провадження, що стосуються кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро, та інших кримінальних правопорушень, які не належать до його підслідності, але можуть бути використані з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до

його підслідності. Відмова від цього правила дасть змогу оперативним підрозділам усіх правоохоронних органів направляти матеріали щодо задокументованих злочинів, розслідування яких належить до компетенції Національного бюро, на власний розсуд залежно від взаємин з певними слідчими підрозділами, нехтуючи вимогами підслідності.

Нещодавно Генеральним прокурором Юрієм Луценком була озвучена позиція, згідно з якою НАБУ не може самостійно справитися з корупціонерами⁸. У зв'язку з цим він анонсував розробку законопроекту, яким би надавалося право Генеральному прокурору самостійно визначити підслідність злочинів, які підвідомчі детективам (слідчим) НАБУ.

На думку директора НАБУ Артема Ситника, ідея ревізувати Кримінальний процесуальний кодекс України в частині надання Генеральному прокурору право визначати підслідність злочинів знизить ефективність боротьби з корупцією та може зашкодити міжнародному іміджу України. Чинне законодавство чітко обумовлює, які правопорушення має розслідувати Національне антикорупційне бюро. Запропоновані ймовірні зміни до КПК України, висвітлені в засобах масової інформації з посиланням на Генерального прокурора, замість злагодженої роботи правоохоронних органів із викриття фактів корупції, можуть призвести до хаосу. Наразі, якщо оперативні підрозділи будь-якого правоохоронного органу виявляють ознаки правопорушення, вони зобов'язані направити відповідні матеріали до того правоохоронного органу, до якого за підслідністю (відповідно до ст. 216 КПК) відносять вчинений злочин. Відмова від цього чіткого правила на користь декларованої ідеї допоможе оперативним підрозділам усіх правоохоронних органів (ГПУ, Національної поліції, Державної фіскальної служби, СБУ) направляти матеріали щодо задокументованих злочинів, розслідування яких належить до компетенції НАБУ, на власний розсуд залежно від взаємин з певними слідчими підрозділами, нехтуючи вимогами підслідності⁹.

Вважаємо, що намагання змінити кримінально-процесуальні норми, які регламентують порядок визначення підслідності слідчих органів, неприпустимо, оскільки для ефективної протидії корупції повинні бути чіткі й зрозумілі положення закону, які унеможливлять розслідування кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, що віднесені до виключної підслідності детективів (слідчих) Національного бюро, іншими органами досудового розслідування. Через те, що розслідування кримінального провадження за чітко визначеною статтею Кримінального кодексу України, яке входить до предмета відання детектива (слідчого) Національного бюро, орієнтуючись на предмет доказування, визначає межі доказування у кримінальному провадженні. Також маємо надію, що детективи (слідчі) Національного бюро не будуть обмежені в підслідності внаслідок запровадження слідчих підрозділів органів Державної кримінально-виконавчої служби.

Очевидним є те, що детектив (слідчий) Національного бюро чітко окреслює межі відносин, на які він повинен вплинути, щоб кримінально-правовий конфлікт, що входить до його предмета відання, був вирішений шляхом прийняття процесуального рішення.

Відповідно до ст. 40 КПК слідчий органу досудового розслідування (детектив) має право приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК.

Як зазначає Ю. П. Алєнін, саме у кримінально-процесуальних рішеннях уповноважений орган або посадова особа, яка веде кримінальне провадження, в межах своєї компетенції і в передбаченому законом порядку роблять висновок про встановлені фактичні обставини кримінального правопорушення і на їх основі, керуючись законом, дають відповіді на ті правові питання, що виникли у справі та виражають владне волевиявлення про дії, виходячи зі встановлених обставин і приписів норм законодавства¹⁰.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що до кримінально-процесуального елемента структури предмета відання, на нашу думку, необхідно також віднести і спеціалізацію детективів (слідчих), що передбачає передачу їм матеріалів про вчинення кримінального правопорушення лише певної категорії.

Спеціалізація з кримінального провадження дає можливість детективу (слідчому) отримати необхідні вміння і навички для розслідування окремих видів злочинів, оволодіти методикою розслідування і збагатити власний досвід у розслідуванні чітко окресленої категорії кримінальних правопорушень.

Проаналізувавши структуру Національного антикорупційного бюро України, слід підкреслити, що вона складається з Головного підрозділу детективів, до якого входить перший, другий, третій і четвертий підрозділи детективів, до яких входить керівник, його заступник, старший детектив і детектив Національного бюро, а також відділи детективів, до яких входять детективи. Окрім цього, Управління внутрішнього контролю Національного бюро складається з керівника, старшого детектива, відділу внутрішніх розслідувань і відділу конфлікту інтересів та IT-безпеки. Проте інформація про спеціалізацію детективів (слідчих) відсутня, це можна пояснити конфіденційністю зазначених даних і тим, що лише 60 % посад детективів (слідчих) Національного бюро укомплектовані: у їхньому штаті працюють 175 співробітників із 283 передбачених посад¹¹.

Предмет відання детектива (слідчого) в кримінальному судочинстві України є динамічним явищем, що постійно змінюється внаслідок криміналізації та декриміналізації окремих суспільно небезпечних діянь, розширення чи звуження кримінально-процесуальної компетенції внаслідок реорганізації старих чи створення нових органів, що уповноважені здійснювати не лише досудове розслідування у кримінальних провадженнях визначених законом, але й оперативно-розшукову діяльність. А обсяг його процесуальних повноважень і процесуального положення відрізняється від слідчих інших органів досудового розслідування та залежить від відомчої приналежності.

- ¹ Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підруч. / О. Ф. Скакун. – Х. : Еспада, 2009. – С. 529.
- ² Городецька М. С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : моногр. / М. С. Городецька ; за ред. Л. М. Лобойка ; МВС України. ДД УВС. – Дніпропетровськ : Ліра – ЛТД, 2010. – С. 89.
- ³ Там само. – С. 90–91.
- ⁴ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція / Л. М. Лобойко. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2005. – С. 34.
- ⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>
- ⁶ Скакун О. Ф. Вказана праця. – С. 528–529.
- ⁷ Сабадаш В. П. Предмет відання прокурора в досудовому провадженні / В. П. Сабадаш, І. В. Сна // Вісник Запорізького національного університету. – 2009. – № 2. – С. 175–176.
- ⁸ Луценко хоче сам вирішувати, які справи віддавати НАБУ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2016/09/28/7122053/>
- ⁹ Ситник А. Підстави для перегляду підслідності відсутні / А. Ситник : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nabu.gov.ua/novyny/pidstavy-dlya-pereglyadu-pidslidnosti-zlochyniv-vidсутni>
- ¹⁰ Аленін Ю. П. Прийняття процесуальних рішень за новим кримінальним процесуальним законодавством України : навч.-метод. посіб. / Ю. П. Аленін, В. Г. Пожар, І. В. Гловюк та ін. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 3–4.
- ¹¹ Звіт Національного антикорупційного бюро України (лютий 2016 – серпень 2016) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_02_072016.pdf

Резюме

Калиновський О. В. Предмет відання детектива (слідчого) в кримінальному судочинстві України.

У статті досліджено поняття та структуру предмета відання детектива (слідчого) в кримінальному судочинстві, розкрито питання доцільності внесення змін до кримінального процесуального законодавства України щодо підслідності кримінальних правопорушень, що знаходяться у компетенції Національного антикорупційного бюро України.

Ключові слова: предмет відання, детектив, підслідність, кримінальне правопорушення.

Резюме

Калиновский А. В. Предмет ведения детектива (следователя) в уголовном судопроизводстве Украины.

В статье исследовано понятие и структуру предмета ведения детектива (следователя) в уголовном судопроизводстве, раскрыты вопросы целесообразности внесения изменений в уголовное процессуальное законодательство Украины о подследственности уголовных правонарушений, которые находятся в компетенции Национального антикоррупционного бюро Украины.

Ключевые слова: предмет ведения, детектив, подследственность, уголовное преступление.

Summary

Kalynovskyi O. Competence detective (investigator) Ukraine in criminal proceedings.

Abstract. In the article the concept and structure of jurisdiction detective (investigator) in criminal proceedings, reveals whether amendments to the criminal procedure law of Ukraine regarding jurisdiction criminal offenses that are within the competence of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine.

Key words: Competence, detective, investigative jurisdiction criminal offense.

УДК 343.121.4(477)

І. В. МУДРАК

*Інна Василівна Мудрак, кандидат юридичних наук,
доцент Національного університету «Одеська юри-
дична академія»*

ЩОДО ОБОВ'ЯЗКОВОЇ УЧАСТІ ПРЕДСТАВНИКА ПОТЕРПІЛОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із найважливіших засобів забезпечення прав і законних інтересів потерпілого у сфері кримінального судочинства є надання йому фахової правової допомоги, передовсім – з боку представників адвокатури. З огляду на те, що не в усіх випадках потерпілі спроможні оплатити послуги адвоката, така правова допомога повинна надаватися їм безоплатно, за рахунок держави. Проте у випадку неспроможності потерпілого мати представника, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. не передбачає можливості залучення представника потерпілого за призначенням.

Інститут представництва, що є однією з гарантій рівності громадян перед законом і судом та змагальності у кримінальному судочинстві, має важливе процесуальне значення і насамперед є способом реалізації процесуальних прав та обов'язків учасників кримінального провадження, захисту їх процесуальних інтересів.

© І. В. Мудрак, 2016